

Євтєєва Д. П.

*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
заступник директора з наукової роботи
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України*

Лапкін А. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ СТ. 80 КК УКРАЇНИ ДО ОСОБИ, ЯКА ВІДБУВАЄ ПОКАРАННЯ

У ст. 80 Кримінального кодексу (далі – КК) України передбачено, що особа звільняється від відбування покарання, якщо з дня набрання чинності обвинувальним вироком його не було виконано в певні строки у разі засудження до певних видів та розмірів покарань. Також зазначена норма передбачає підстави для: а) переривання перебігу давності у разі вчинення засудженим нового злочину, що обумовлює початок обчислення давності з дня вчинення останнього; б) зупинення перебігу давності, якщо засуджений ухиляється від відбування покарання, що обумовлює подвоєння строків давності при їх відновленні з дня з'явлення засудженого для відбування покарання або з дня його затримання.

Одним із проблемних питань, пов'язаних із цією нормою на практиці, є можливість застосування положень ст. 80 КК України у випадку, якщо строки давності виконання вироку скінчилися під час відбування особою покарання, за умови, якщо вона не ухилялася від його відбування та не вчиняла в цей період нового злочину.

Із аналізу норми ст. 80 КК України випливає, що звільнення особи від відбування покарання у зв'язку з закінченням строків давності виконання обвинувального вироку характеризується тим, що за наявності відповідних умов (підстав) суд зобов'язаний його застосувати. Відповідно до ст. 80 КК України загальними умовами, за яких особа звільняється від відбування покарання (крім осіб, що засуджені за злочини, перелік яких наведений у ч. 6 цієї статті¹), є: 1) закінчення зазначених у ч. 1 і ч. 3 ст. 80 КК України строків; 2) невчинення протягом цих строків нового середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину; 3) неухилення засудженого від відбування покарання. Отже, ст. 80 КК України застосовується у разі, якщо у

¹ Станом на 09.04.2023 р. відповідно до ч. 6 ст. 80 КК України, давність не застосовується у разі засудження за катування, передбачене частиною третьою статті 127, злочини проти миру та безпеки людства, передбачені статтями 437-439 і частиною першою статті 442 КК України.

встановлений законом строк вироку суду не був виконаний за умови, що засуджений не ухилявся від відбування покарання, що є підставою для зупинення перебігу такого строку давності, та до закінчення строку виконання вироку не вчинив нового злочину, що є підставою для переривання строку давності [1].

Слід зауважити, що Верховний Суд стосовно розглядуваного питання правової позиції не висловив. Разом із тим слід відмітити його загальні роз'яснення щодо норми ст. 80 КК: відповідно до постанови від 24 грудня 2015 р. у справі № 5-324кс15 р., стаття 80 КК України встановлює імперативні строки, вплив яких є безумовною підставою для звільнення засудженого від відбування призначеного йому покарання. Держава втрачає право на виконання призначеного засудженому покарання лише у тих випадках, коли засуджений своєю поведінкою не перешкодив процедурі його виконання [2].

Безпосередньо для надання відповіді на поставлене питання слід вдаватися до лінгвістичного аналізу тексту диспозиції норми за ч. 1 ст. 80 КК України. У зв'язку з цим необхідно ще раз звернутися до її положення, відповідно до якого «особа звільняється від відбування покарання, якщо з дня набрання чинності обвинувальним вироком його не було виконано в такі строки...», а також виділити ключову роль виразу «якщо ... його не було виконано...». Дієслово «виконано» наведено у формі безособового дієслова доконаного виду, яке означає дію, що завершилася в минулому та відповідає на питання «що зроблено?» [3, с. 52]. Отже, із формулювання «покарання не було виконано» при буквальному тлумаченні зазначеного виразу впливає, що його виконання як могло взагалі не розпочатися, так і могло розпочатися, але не бути завершено.

Таким чином, із вищезазначеного аналізу та загальної правової позиції Верховного Суду щодо тлумачення норми за ст. 80 КК, слід констатувати наявність підстав для її застосування та звільнення особи від покарання у зв'язку з закінченням строків давності як у випадках, коли особа не розпочала відбувати призначене у вироку покарання, так і у випадках, коли особа почала відбувати таке покарання.

Разом з тим слід звернути увагу на проблему неоднозначного застосування цієї норми, коли на практиці до її тлумачення можуть бути наявними різні підходи: як наведений вище, так і обмежувальний, за якого вона застосовуватиметься лише у випадках, коли особа не розпочала відбувати призначене у вироку покарання.

При вирішенні подібних питань важливе значення мають сформульовані Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ) концепція якості закону та принцип правової визначеності, розкриті, зокрема, у рішеннях у справі «Щокін проти України» від 14.10.2010 р. (заяви № 23759/03 та № 37943/06), та «Новік проти України» від 18.12.2008 р. (заява № 48068/06).

Верховний Суд у розвиток практики ЄСПЛ, сформулював власну правову позицію, за якою у разі, коли національне законодавство припустило неоднозначне або множинне тлумачення прав та обов'язків осіб, національні органи зобов'язані застосувати найбільш сприятливий для осіб підхід [4; 5].

Обґрунтованим, доступним та узгоджуватися з буквою закону в інтерпретації ЄСПЛ має й судове тлумачення кримінально-правових положень відповідно до вимог компоненту *lex stricta* принципу законності (справа *Del Rio Prada v. Spain* від 21.10.2013 р. (заява № 42750/09). Через недостатню передбачуваність Суд не схвалює будь-яке широке тлумачення кримінального закону на шкоду обвинуваченому [6, с. 15].

Таким чином, як міжнародна, так і національна судова практика наголошують на ясності й визначеності юридичних норм, особливо кримінально-правових, що вимагає їх чіткості, зрозумілості й однозначності, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості), стабільності та точності тлумачення. У тих випадках, коли недоліки правової норми, зокрема її невідповідність принципам ясності й визначеності, допускають можливість неоднозначного тлумачення та застосування її приписів, ці недоліки можуть бути мінімізовані шляхом обрання такого варіанту тлумачення з кількох можливих, який є найбільш сприятливим для особи, і, відповідно, зменшує негативні наслідки порушення зазначених принципів.

Отже, у випадку, якщо строки давності виконання вироку скінчилися під час відбування особою покарання, якщо вона при цьому не ухилялася від його відбування та не вчинила протягом цього строку нового злочину, наявні умови для застосування ч. 1 ст. 80 КК України та звільнення особи від відбування покарання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ухвала Автозаводського районного суду м. Кременчука Полтавської області від 04 червня 2019 р. у справі № 524/11020/13-к. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/82165785>.
2. Постанова Верховного Суду України від 24 грудня 2015 р. у справі № 5-324кc15. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/55223194>.
3. Глазова О. П. Українська мова: підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти. 2-ге вид., переробл. Київ: «Видавничий дім «Освіта»», 2020. 256 с. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/pidruchnyky-7-klas-2020/1-Ukr-mova-7kl/Ukr-mova-7-klas-Hlazova.pdf>.
4. Постанова Верховного Суду від 06 березня 2018 р. у справі №234/8701/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72693634>.
5. Постанова Верховного Суду від 21 березня 2018 р. у справі 916/3283/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73054803>.
6. Довідник із застосування статті 7 Європейської конвенції з прав людини. Ніякого покарання без закону: принцип встановлення законом кримінальних правопорушень і покарань. Оновлено 30 квітня 2017 року. Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2017. 26 с. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_7_UKR.pdf.